

Р. С. Кірін, кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного та господарського права
Національного гірничого університету

ДЖЕРЕЛА ГЕОЛОГІЧНОГО ПРАВА

У другій частині статті розглядаються джерела геологічного права таких інститутів, як економіко-правовий механізм, геологорозвідувальні роботи, дослідно-промислова розробка, забудова та передача родовищ для освоєння, геологічна інформація, картування, контроль, юридична відповідальність, промислова та екологічна безпека, міжнародні відносини.

Во второй части статьи рассматриваются источники геологического права таких институтів, как экономико-правовой механизм, геологоразведочные работы, исследовательско-промышленная разработка, застройка и передача месторождений для освоения, геологическая информация, картография, контроль, юридическая ответственность, промышленная и экологическая безопасность, международные отношения.

Geological law sources of such institutes as economic and legal mechanism, geological operations, research and industrial development, deposit construction and transmission for their further development, geological information, mapping, control, legal liability, industrial and ecological safety and international relationship are considered in the second part.

Ключові слова. Геологічне право, джерела геологічного права, класифікація джерел геологічного права, геологічне законодавство.

Вступ. Ця стаття є продовженням опублікованої в № 2 (5), 2010. Геологічне законодавство можна визначити як сукупність нормативних актів, які становлять інституційні джерела геологічного права. Його система загалом обумовлена предметом регулювання, межі якого нині офіційно ні в теоретичному, ні в практичному аспектах не визначено.

Водночас сформованість геологічних відносин, що й виступають предметом геологічного законодавства, безумовно, слід вважати об'єктивною реальністю.

Постановка завдання. Мета дослідження – розробити вперше в Україні системну класифікацію джерел геологічного права.

Результати дослідження. Економіко-правовий механізм у сфері геологічної діяльності, основи якого закладено в гл. 4 КпН, представлено такими нормативними актами: Постанова Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 29.01.1999 р. № 115 (порядок установлення нормативів збору) [1]; Постанова КМУ від 04.02.1998 р. № 118 (перелік витрат на розвідку) [2]; наказ Держкомгеології України, Державної податкової адміністрації України від 23.06.1999 р. № 105/309 (порядок справляння збору за геологорозвідувальні роботи) [3]; наказ Міністерства фінансів України від 26.08.2008 р. № 1090 (витрати на розвідку запасів корисних копалин) [4]; наказ Держкомгеології України від 26.11.1997 р. № 135 (винагороди за відкриття нових родовищ корисних копалин (далі – РКК) [5]; Постанова КМУ від 25 січня 1999 р. № 83 (порядок проведення геологорозвідувальних робіт (далі – ГРР) [6].

Останній підзаконний нормативно-правовий акт має комплексний зміст, оскільки разом з економічними нормами містить і ті, що належать до інституту ГРР. Сюди слід зарахувати також наказ Комітету України з питань геології та використання надр від 02.03.2000 р. № 19 і наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.07.2001 р. № 260 (стадії ГРР) [7, 8].

© Р. С. Кірін, 2011

Для прискорення проведення ГРР і освоєння родовищ нафти й газу на шельфі Чорного та Азовського морів видано розпорядження КМУ від 28.12.2000 р. № 511-р., яке, у свою чергу, базується на Постанові КМУ від 17.09.1996 р. № 1141 “Про Програму освоєння вуглеводневих ресурсів українського сектора Чорного і Азовського морів”.

Близький до попереднього інституту ГРР інститут дослідно-промислової розробки РКК (наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 03.03.2003 р. № 34/м (порядок організації та виконання дослідно-промислової розробки) [9].

Логічним завершенням групи інститутів геологічного законодавства гірничо-геологічного напрямку є інститут передачі розвіданих РКК для промислового освоєння. Цей інститут перехідний від геологічного до гірничого законодавства. При цьому геологічні відносини можуть бути припинені на певній ділянці надр, можуть переходити в гірничі, а можуть супроводжувати останні.

Ст. 40 КпН, яка заклала основи цього інституту, розвинуто Постановою КМУ від 14.02.1995 р. № 114 (порядок передачі РКК) [10].

Інститут забудови площ залягання корисних копалин, що ґрунтується на положеннях ст. 58 КпН, конкретизовано Постановою КМУ від 17.01.1995 р. № 33 (порядок забудови) [11]. Зокрема, без

попереднього геологічного вивчення ділянок надр, що підлягають забудові, забороняється проектування й будівництво населених пунктів, промислових комплексів та інших об'єктів.

Охорону ділянок надр, що становлять особливу наукову або культурну цінність, визначено ст. 59 КпН. При цьому в установленому законодавством порядку об'єктами природно-заповідного фонду можуть бути оголошені: а) рідкісні геологічні відшарування; б) мінералогічні утворення, в тому числі метеорити; в) палеонтологічні об'єкти; г) археологічні об'єкти й інші ділянки надр, які становлять особливу наукову або культурну цінність.

Відповідно до Закону України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ “Про природно-заповідний фонд України” (ст. 3), залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети й необхідного режиму охорони, серед заказників виділяються загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні; серед пам'яток природи – геологічні.

Саме на забезпечення додержання всіма державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами порядку користування надрами, виконання інших обов'язків щодо охорони надр, установлених законодавством України, спрямовано інститут державного контролю за геологічним вивченням надр. Його засади регламентовано у статтях і нормах розд. VII КпН, а конкретизовано Постановою КМУ від 30.11.1994 р. № 801 [12]. Відповідно до останньої органами державного геологічного контролю є Головне управління державного геологічного контролю за веденням робіт з геологічного вивчення та використання надр і його територіальні інспекції.

Логічне виокремлення інституту юридичної відповідальності у сфері геологічної діяльності. Витоки цього інституту містяться в законодавстві про надра (ст. 65–67 КпН). Зокрема, порушення законодавства про надра тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність згідно із законодавством України. Виходячи із зазначених положень, можна стверджувати, що відповідальність за порушення геологічного законодавства несуть особи, винні в самовільному геологічному вивченні надр, в тому числі дослідно-промислової розробці РКК загальнодержавного значення (підстава – ст. 47 “Порушення права державної власності на надра” Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП).

Самовільна забудова площ залягання корисних копалин, невиконання правил охорони надр і вимог щодо охорони довкілля, будівель і споруд від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, знищення або пошкодження спостережних режимних свердловин на підземні води, а також маркшейдерських і геодезичних знаків передбачає адміністративне стягнення відповідно до ст. 57 КпАП “Порушення вимог щодо охорони надр”. Ця стаття встановлює відповідальність за втрату маркшейдерської документації, невиконання вимог стосовно доведення гірничих виробок і бурових свердловин, які ліквідуються або консервуються, до стану, що забезпечує безпеку населення, а також вимог щодо збереження родовищ, гірничих виробок і бурових свердловин на час консервації.

Очевидно, що під терміном “маркшейдерська документація” мається на увазі й геологічна документація, а також дублікати проб корисних копалин, необхідні в разі подальшого геологічного вивчення надр і розробки РКК, як це передбачено п. 9 ст. 65 КпН, хоча сполучник “або”, використаний у структурі зазначеної норми між зазначеними видами документації, викликає обґрунтовані сумніви.

Відповідно до ст. 66 КпН, самовільне користування надрами та забудова площ залягання корисних копалин з порушенням установленого порядку припиняються без відшкодування витрат.

Порушення правил і вимог проведення робіт з геологічного вивчення надр, яке може призвести чи призвело до недостовірної оцінки розвіданих запасів корисних копалин або умов для будівництва та експлуатації підприємств з видобування корисних копалин, а також підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, втрата геологічної документації, дублікатів проб корисних копалин і керна, необхідних у подальшому геологічному вивченні надр і розробці родовищ, тягнуть за собою адміністративну відповідальність згідно зі ст. 58 КпАП “Порушення правил і вимог проведення робіт з геологічного вивчення надр”.

Також до адміністративних правопорушень належать діяння щодо здійснення в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду забороненої господарської та іншої діяльності, порушення інших вимог режиму цих територій та об'єктів (ст. 91 КпАП), що цілком кореспондується з діяннями щодо знищення або пошкодження геологічних об'єктів, які становлять особливу наукову і культурну цінність (п. 8 ст. 65 КпН).

Відповідно до ст. 321-1 КпАП “Органи державного геологічного контролю”, органи державного геологічного контролю розглядають справи про порушення законодавчих та інших нормативних актів, які встановлюють порядок, правила і вимоги щодо проведення робіт з геологічного вивчення надр України (ст. 57, 58 КпАП).

Крім того, органи спеціально вповноваженого органу виконавчої влади в галузі геології та використання надр розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 59, 60, 61 КпАП, у випадках забруднення і вичерпання підземних вод або порушення водоохоронного режиму на водозборах, яке спричинило забруднення цих вод (ст. 239 КпАП).

До правопорушень у сфері промислової безпеки геологічної діяльності належить склад правопорушення, описаний у ст. 93 КпАП “Порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з безпечного ведення робіт у галузях промисловості”.

Про правопорушення у сфері геологічного вивчення надр як господарської діяльності йдеться у статтях: 163² “Неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до

сплати податків та зборів (обов'язкових платежів)”; 163³ “Невиконання законних вимог посадових осіб органів державної податкової служби”; 164 “Порушення порядку провадження господарської діяльності”; 164² “Порушення законодавства з фінансових питань”; 164¹² “Порушення законодавства про бюджетну систему України”; 164¹⁴ “Порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти”; 166¹⁰ “Порушення порядку видачі документа дозвільного характеру”.

Логічно закінчують групу адміністративних правопорушень у сфері геологічної діяльності дії, що утворюють склад проступків, передбачених ст. 188⁵ “Невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів”.

Особливістю кримінальної відповідальності у сфері геологічної діяльності є те, що суспільна небезпечність злочинних дій або бездіяльності, передбачених чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК), розглядається суміщено ст. 240 КК “Порушення правил охорони або використання надр”. В обох сферах поведіння з надрами порушення встановлених правил охорони (використання) надр вважається злочином, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Безпосереднє відношення до геологічної діяльності має ст. 202 КК “Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг”. Хоча цей вид господарської діяльності вже не підлягає ліцензуванню, проте її суб'єкти мають проходити державну реєстрацію.

До злочинів у сфері економіко-правового забезпечення геологічної діяльності слід зарахувати ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – ст. 212 КК, що за своїм складом повністю кореспондується з вимогами гл. 4 КпН “Плата за користування надрами”.

Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК) можна зарахувати до групи злочинів у сфері геологічної діяльності.

Окремо слід виділити склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 244 КК, який утворюється дослідженням, розвідуванням, розробкою природних багатств та іншими роботами на континентальному шельфі України, які провадяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згоду на обов'язковість якого дала Верховна Рада України, або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку.

Зазначені вище злочини можна виокремити в групу злочинів у сфері екологічної безпеки геологічної діяльності. Аналогічно підійдемо до розгляду групи злочинів у сфері промислової безпеки геологічної діяльності. Це порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК); порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК); порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК); порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або в цехах (ст. 273 КК); порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК).

З геологічною діяльністю потенційно можуть бути пов'язані й злочини у сфері службової діяльності: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); службова недбалість (ст. 367 КК); отримання хабара (ст. 368 КК).

Ураховуючи те, що державні інспектори Держгеолконтролю здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції, тобто за законом виступають працівниками правоохоронного органу, то в зазначеному контексті у сфері геологічної діяльності можливі також склади злочинів, передбачені ст. 343, 345, 347–349, 354–358 КК.

Як санкції геолого-правової відповідальності у сфері дії дозволу на користування надрами для геологічного вивчення надр можна розглядати норми відповідного положення, наприклад: а) відмову у продовженні строку дії дозволу (п. 20); б) зупинення дії дозволу (п. 24); в) анулювання дозволу (п. 25).

Крім того, за низку правопорушень, передбачених Законом України “Про газ (метан) вугільних родовищ”, установлено штрафні санкції для суб'єктів господарювання – юридичних осіб. Серед таких порушень законодавства до сфери геологічної діяльності слід зарахувати: порушення норм, правил і вимог щодо проведення робіт з геологічного вивчення надр; невиконання правил охорони надр та вимог щодо безпеки людей, захисту майна і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами; невиконання вимог щодо приведення свердловин, які ліквідовано або законсервовано, в безпечний стан, а також вимог щодо збереження свердловин на час консервації; проведення робіт без затвердженої в установленому законодавством порядку технічної документації (проектів, паспортів тощо) або з порушенням їх вимог; порушення правил безпеки, що створює загрозу безпечній життєдіяльності населення й експлуатаційного персоналу; порушення умов та правил діяльності, передбачених відповідним спеціальним дозволом на користування надрами; неподання передбаченої законом інформації уповноваженим державним органам або подання свідомо недостовірної інформації; відмову давати інформацію щодо газоносності надр до Державного інформаційного геологічного фонду України (далі – Геоінформ) у випадках, передбачених законодавством.

Серед джерел інституту юридичної відповідальності у сфері геологічної діяльності важливий Указ Президента України від 05.07.2004 р. № 741/2004 “Про заходи щодо забезпечення додержання законодавства у сфері надрокористування” [13].

Окремим інститутом є сукупність нормативно-правових актів у сфері геологічного картування України. Державна геологічна карта України масштабу 1 : 200000 є базовою багатощільовою комплексною геологічною основою для планування освоєння природних ресурсів, розвитку мінерально-сировинної бази, розробки науково обґрунтованих програм геологорозвідувальних робіт, будівництва, меліорації, охорони

надр і докільця, а також вирішення інших актуальних питань розвитку галузей народного господарства держави. Цей інститут включає: наказ Держкомгеології України від 09.11.1998 р. № 163 (геологічна карта) [14]; наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 15.10.2001 р. № 372 (гідрогеологічна карта) [15]; наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.06.2003 р. № 116-ДС (еколого-геологічна карта) [16].

Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 р. № 15 (перелік робіт з підвищеною небезпекою) [17] до останніх зараховано більшість процесів геологічної діяльності, а саме: 1) освоєння і глушіння газових та нафтових свердловин; 2) промислово-геофізичні дослідження свердловин; 3) ліквідація відкритих газових та нафтових фонтанів; 4) роботи з ліквідації нафтогазоводопровів у процесі буріння свердловин; 5) підземна геологорозвідка; 6) сейсмозвідка; 7) геолого-маркшейдерські роботи; 8) монтаж, експлуатація і демонтаж бурових вишок. Цілком логічно зазначити нормативні акти інституту промислової безпеки геологічної діяльності, до якого на підставі наказу Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 07.07.2009 р. № 109 (покажчик нормативно-правових актів) [18] слід зарахувати: НПАОП 74.2-1.06-92 “Правила безпеки при ГРП та бурінні свердловин технічного призначення”; НПАОН 14.4-5.02-75 “Галузева інструкція з геолого-маркшейдерського обліку стану і руху розвіданих запасів кам'яної солі на гірничодобувних підприємствах соляної промисловості Мінхарчопрому СРСР”; НПАОН 13.0-5.03-77 “Галузева інструкція з геолого-маркшейдерського обліку стану і руху розвіданих запасів залізних, марганцевих і хромових руд на підприємствах Міністерства чорної металургії СРСР”; НПАОН 00.0-7.02-02 “Обладнання для геологорозвідувального, структурно-пошукового і картувального буріння свердловин, обстеження технічного стану (методичні вказівки) ГСТУ 41-30-2002”; НПАОП 74.2-5.12-90 “Інструкція щодо безпечного ведення морських інженерно-геологічних робіт КР 39-024-90. Геодезична служба”; НПАОП 74.2-3.10-80 “Типові галузеві норми безплатної видачі спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту робітникам і службовцям, які зайняті на геологічних, топографо-геодезичних, розвідувальних, землевпорядних роботах та в картографічному виробництві”; НПАОП 74.2-1.02-90 “Правила безпеки при геологорозвідувальних роботах”; НПАОП 0.00-5.32-79 “Інструкція з контролю вмісту пилу на підприємствах гірничорудної і нерудної промисловості (копальнях, кар'єрах, ГРП, збагачувальних, агломератних і дробильносортувальних фабриках)”.

Об'єктивне виокремлення в геологічному законодавстві інституту екологічної безпеки геологічної діяльності, до якого входять: а) Постанова Ради Міністрів УРСР від 14.07.1976 р. № 327 (рекультивация земель); б) інструкція Мінсільгоспу СРСР від 20.12.1976 р. № 187 (інвентаризація земель); в) наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 29.05.2007 № 81 (безпека геологічних сховищ) [19].

До інституту геоологічної безпеки належать і державні будівельні норми, і стандарти, що стосуються небезпечних геологічних процесів і затверджені наказами Міністерства регіонального розвитку та будівництва України: наказ від 07.12.2009 р. № 566 (ДБН В.1.1-24-2009) [20]; наказ від 02.12.2009 р. № 550 (ДБН В.1.1-25-2009) [21]; наказ від 01.02.2010 р. № 27 та наказ від 01.02.2010 № 28 (СОУ ЖКГ).

Розглянуті джерела геологічного права продовжує інститут міжнародних відносин у геологічній діяльності, основи якого закладено в розд. IX КпН. Окрім вищезгаданих міжнародних актів, до цього інституту слід зарахувати:

1) Указ Президента України від 31.03.2004 р. № 378/2004 “Про затвердження Угоди про співробітництво між Україною та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією у сфері геологічних досліджень” [22];

2) двосторонню угоду від 04.11.1994 р. “Протокольна угода про співробітництво в галузі геології і гірничої справи між Україною і Гвінейською Республікою” [23];

3) двосторонню угоду від 01.07.2005 р. “Протокол про науково-технічне співробітництво в галузі геології і мінеральних ресурсів між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України і Міністерством нафти і мінеральних ресурсів Сирійської Арабської Республіки” [24];

4) двосторонню угоду від 23.07.1993 р. “Угода між Державним комітетом України з геології і використання надр і Міністерством геології і мінеральних ресурсів Монголії в галузі геологічного вивчення надр”.

Відповідно до ст. 68 КпН іноземним юридичним особам і громадянам надра в користування та право на переробку мінеральної сировини надаються на конкурсній основі на підставі угод (контрактів). Такі відносини врегульовано Постановою КМУ від 08.06.1998 р. № 841 (міжнародні конкурси (тендери) на укладання контрактів на користування надрами) [25].

Для завершення огляду джерел геологічного права залишився один із центральних його інститутів – інститут геологічної інформації. Засади її правового режиму встановлені ст. 39 КпН та розвинуті в Постанові КМУ від 13.06.1995 р. № 423 (розпорядження геологічною інформацією) [26], відповідно до якого геологічна інформація – це зафіксовані дані, що мають такі ознаки: дані геологічного, геофізичного, геохімічного, аерокосмічного, економічного змісту; дані характеризують будову надр, наявні в них корисні копалини, умови розробки РКК, інші якісні й кількісні параметри та особливості надр; дані, отримані за результатами ГРП, геолого-екологічних, науково-дослідних, експлуатаційних та інших робіт.

Ч. 3 ст. 39 КпН дає підстави виділити вид геологічної інформації, що підлягає обов'язковій передачі до Геоінформу, який, у свою чергу, згідно з Постановою КМУ від 08.11.1996 р. № 1366, має статус галузевого державного архіву. Згідно зі ст. 26 Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні

установи” галузеві державні архіви створюються для зберігання геологічних, гідрометеорологічних, картографічних та інших специфічних видів архівних документів, які потребують особливих умов їх зберігання і використання відомостей, що в них містяться.

Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 28.11.2000 р. № 217 (облік, зберігання і користування) [27] визначено склад і обсяг інформації, яка підлягає обов’язковій передачі до Геоінформу, встановлено порядок обліку, зберігання й надання в користування фондових (архівних) матеріалів з геологічного вивчення та використання надр України, її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Вартість геологічної інформації, отриманої за результатами робіт з геологічного вивчення надр на території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони за рахунок коштів державного бюджету визначається згідно з Постановою КМУ від 10.12.2008 р. № 1075 (вартість геологічної інформації) [28].

Також слід мати на увазі, що відповідно до ст. 24 Закону України “Про угоди про розподіл продукції” геологічна, геофізична, геохімічна, техніко-економічна та інша інформація, а також зразки гірничих порід (у тому числі керн) та інші дані, отримані інвестором у результаті виконання робіт, передбачених угодою про розподіл продукції (далі – УРП), є власністю держави. У разі дотримання умов конфіденційності, передбачених УРП, інвестор має право вільно й безоплатно користуватися зазначеною інформацією з метою виконання робіт, передбачених УРП. При цьому інвестор зобов’язаний надавати державі таку інформацію в порядку, встановленому УРП. Розпорядження зазначеною інформацією (зокрема, її державна експертиза, реєстрація та облік) здійснюється відповідно до вимог законодавства та умов УРП.

Сторони УРП несуть відповідальність за розголошення конфіденційної інформації, одержаної під час виконання УРП, відповідно до вимог УРП та законодавства України.

Висновки. Таким чином, уперше в Україні розроблено класифікацію джерел та розглянуто систему геологічного законодавства, яка відкриває можливість не тільки констатувати об’єктивне формування системи геологічного права, а й у подальшому визначити його місце та співвідношення з надроправом та гірничим правом.

Література

1. Офіційний вісник України. – 1999. – № 5. – Ст. 169.
2. Офіційний вісник України. – 1998. – № 5. – Ст. 181.
3. Офіційний вісник України. – 1999. – № 29. – Ст. 1509.
4. Офіційний вісник України. – 2008. – № 71. – Ст. 2414.
5. Офіційний вісник України. – 1998. – № 7. – Ст. 287.
6. Офіційний вісник України. – 1999. – № 4. – Ст. 137.
7. Офіційний вісник України. – 2000. – № 10. – Ст. 395.
8. Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1445.
9. Офіційний вісник України. – 2003. – № 21. – Ст. 976.
10. Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 5. – Ст. 120.
11. Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 3. – Ст. 80.
12. Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 2. – Ст. 34.
13. Урядовий кур’єр. – 2004. – № 127.
14. Офіційний вісник України. – 1999. – № 2. – Ст. 85.
15. Офіційний вісник України. – 2001. – № 45. – Ст. 2028.
16. Офіційний вісник України. – 2003. – № 28. – Ст. 1386.
17. Офіційний вісник України. – 2005. – № 8. – Ст. 455.
18. Охорона праці. – 2009. – № 9.
19. Офіційний вісник України. – 2007. – № 43. – Ст. 1740.
20. Інформаційний бюлетень Мінрегіонбуду України. – 2010. – № 3.
21. Інформаційний бюлетень Мінрегіонбуду України. – 2010. – № 1.
22. Офіційний вісник України. – 2004. – № 13. – Ст. 889.
23. Офіційний вісник України. – 2007. – № 15. – Ст. 579.
24. Офіційний вісник України. – 2005. – № 39. – Ст. 2526.
25. Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 838.
26. Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 8. – Ст. 220.
27. Офіційний вісник України. – 2000. – № 51. – Ст. 2230.
28. Офіційний вісник України. – 2008. – № 95. – Ст. 3141.